

YAHUDİLİK

bite kadar uzanmıştır. Halaka da, putperest bir gentilenin öldükten sonra öbür dünyadan hiçbir pay almayacağı ve sonuza kadar yok olacağı görüşü yer alır.

Yahudiliğin diğer dinler bağlamında geliştirdiği ikinci temel bakış, tarihsel kökeni yine Antikçağ'daki karşılaşma polemiklerine kadar giden ve Nühilik denilen özel bir hukukî statü çerçevesinde gerçekleşmiştir. Milâttan önce I. yüzyıldan itibaren yahudilerin Akdeniz coğrafyasında hızla yayılmaya başladığı bilinmektedir. Roma coğrafyasındaki bu dağılım imparatorluğun yerli halklarıyla yahudileri oldukça sıkı bir temasa geçirmekteydi. Gerek ticarî gerekse kültürel alanlarda ortaya çıkan bu temas birtakım pagan toplulukların Yahudiliğe sempatiyle bakmasını sağlamıştır. Bu karşılaşmalar sonucunda meydana gelen en önemli yahudi sempatzanı gruplar "tanrıdan korkanlar" (Teosebes, İbrânice Yiro Yiho veya Yero Şamayim) adıyla bilinen küçük paganist örgütlenmelerdi. Akdeniz coğrafyasında neredeyse her büyük şehirde küçük cemaatler halinde bulunan bu gruplar bütünüyle yahudi olmuş değillerdi, sadece Yahudiliğin öngördüğü bir monoteist inanç kabul ediyor ve ahlâka yönelik bazı yahudi davranışlarını uygulamaya çalışıyordu. Öte yandan bazı Romalı soyluların Yahudiliği tamamen benimsediği belirtilmektedir. Çoğu defa çatışmaya dayalı bu karşılaşmalarda yahudi sempatzanı hareketlerin varlığı yahudilerin pagan inançları konusundaki katı tutumlarını yumuşatmaya yaramıştır. Böylece Yahudiliğe yakın duran putperestler, diğer çok tanrıcı gruplardan ayırt edilerek Nühilik adıyla özel bir statü içerisine alınmaya çalışılmıştır. Başlangıçta sadece Roma coğrafyasındaki paganlara yönelik olan bu statü daha sonra zaman zaman Hıristiyanlığı ve İslâm'ı da içine alacak şekilde geliştirilmiş, Ortaçağ'da tam bir hukukî norm haline dönüştürülmüştür. Buna göre Yahudilik dışı bir din mensubu eğer öldürmüyorsa, âdilse, putlara tapmıyorsa, Tanrı'ya şirk koşmuyorsa, küfretilmüyorsa, cinsel ahlâksızlıklardan kaçınıyorsa, hırsızlık yapmıyorsa ve canlı bir hayvanın etinden koparıp yemiyorsa (antik pagan ritüeli) o kişi Nühî statüsündedir ve gelecek dünyadan pay alacaktır (To-sefta, Sanhedrin, 13). Nühilik kavramının temelî şüphesiz Tevrat'ta yer alan (Tekvîn, IX), Tanrı ile Nüh arasındaki ahidden kaynaklanır. Yahudilerin hukuksal-teolojik durumu nasıl Tanrı ile İbrâhim arasındaki ahidle belirlenmişse diğer insanların aynı bağlamdaki durumunu belirleyen yapı da Tanrı ile Nüh arasında yapılan ahiddir. Ya-

hudi teologları Nüh aracılığıyla yapılan ve yahudi olmayanları içine alan bu ahidde doğal hukuka ait evrensel kuralları görmüşler ve gentileleri bu doğal hukuk normlarından sorumlu tutmuşlardır. İsrâilîoğulları Tanrı'nın seçilmiş kulları olduğundan aldıkları misyon doğrultusunda daha komplice bir ahidden sorumlu iken gentilelerin yeryüzündeki misyonlarının daha az önemli oluşuna paralel şekilde sorumlu tutuldukları ahid de daha basittir.

Hıristiyanlığın ve ardından İslâmiyet'in ortaya çıkışından itibaren paganlar konusunda yaşanan polemikler çok daha zor koşullarda yeniden gündeme gelmiştir. Gerek Hıristiyanlık gerekse Müslümanlık yahudi rabbiler nazarında ilâhî hakikati olmayan iki inanç sistemidir. Bununla birlikte özellikle İslâmiyet, insanları Yahudiliğin gentileler misyonuna katkıda bulunacak şekilde hazırlayıcı bir süreç olarak görülmeğe istenmiştir. Böylece müslümanlar pek çok putperesti tek tanrılı bir imana çekerek Yahudiliğin misyonunu kolaylaştırıcı bir rol üstlenmiştir. Bütünüyle olmasa da çoğu rabbi, teslîs inancındaki pagan unsurlar dolayısıyla Hıristiyanlığı bu görüşün içine dahil etmemiştir. Bu sebeple Hıristiyanlık çok defa paganizmle eş tutulmuştur. Gerek felsefî gerekse kültürel alışverişler bir yana bırakılırsa İslâmiyet'in Yahudilik içerisindeki hukuksal konumu daha çok Nühilik çerçevesine oturtulmaktadır. Siyasal açıdan İslâm coğrafyası içerisinde yaşamalarının getirdiği zorunlulukla yahudi rabbiler İslâmiyet'i bütünüyle görmezden gelememişlerdir. Pek çok İslâm düşünürü veya sūfisinin esasta yahudi peygamberlerine ait evrensel hikmetin kopyacıları olarak ilân edilmiş İslâmiyet'in devre dışı bırakılmamasının izlerini görmek mümkündür. Bu argüman, İslâmiyet'in Yahudiliğe doğrudan etkisini de meşrulaştırıp rabbilerin evrenselci tutum takınmalarına katkıda bulunmuştur.

Yahudi dünyasında İslâm'la ilgili standart bir bakış büyük oranda İbn Meymûn'un (Maimonides) argümanları çerçevesinde kökleşmiştir. Her ne kadar he-retik bir hareket olarak görse de İbn Meymûn için İslâm putperest bir din değil tek tanrıcı bir dindir ve yahudi misyonunun gerçekleşmesine katkıda bulunduğundan ayrıca anlamlıdır. Zefenyâ'daki (3/9) referansı esas alıp İsmâîlîler'in (İslâm'ın) mesîhin gelişini hazırlayıcı bir rol oynadığından bahseder. Benzer şekilde İbn Meymûn'un oğlu Rabbi Abraham da İslâm'ı putperestlik şeklinde görmez. Bununla birlikte XIV. yüzyılda kaleme alınan ve Nissim Ge-

rondi adlı bir rabbiye atfedilen anonim bir eserde İslâm putperestlik çerçevesinde takdim edilmiştir; yine de genel eğilim İslâm'ın putperest olarak algılanmaması şeklindedir. Genel olarak Yahudi Aydınlanma (Haskala) hareketinden sonra daha evrenselci bir bağlama giren Yahudiliğin diğer dinlere bakişının Rabbânî ekole göre toleranslı olduğuna söylemek mümkündür. Menahem ha-Meiri ve Solomon Formstecher gibi Haskalistler diğer dinlerde de ilâhî bir hakikat bulunduğunu ileri sürmüşlerdir. Martin Buber gibi XX. yüzyıl liberal Hasidikler'i de hem İslâm'a hem diğer dinlere karşı yumuşak bir tutum takınmışlardı. Öte yandan anti-siyonist bazı yahudi çevrelerinde de (Netorei Karta gibi) İslâm dahil diğer dinlere karşı oldukça liberal bir bakış vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

J. Katz, *Exclusiveness and Tolerance*, Oxford 1961, s. 6, 7; M. Perlmann, "The Medieval Polemics between Islam and Judaism", *Religion in a Religious Age* (ed. S. D. Goitein), Cambridge 1974, s. 121-126; L. H. Feldman, *Jew and Gentile in the Ancient World*, New York 1996, s. 344-346; Baki Adam, "Yahudiliğin Hıristiyanlığa ve İslâm'a Bakışı", *Dinler Tarihi Araştırmaları-I*, Ankara 1998, s. 147-176; Kürşat Demirci, *Yahudilik ve Dinî Çoğulculuk*, İstanbul 2005, s. 26-55; D. Novak, *The Image of the Non-Jews in Judaism*, New York 2011, s. 20-35; Nuh Arslantaş, *Yahudilere Göre Hz. Muhammed ve İslâmiyet*, İstanbul 2011; L. V. Rutgers, "Archaeological Evidence for the Interaction of Jews and Non-Jews in Late Antiquity", *American Journal of Archaeology*, XCV/1, New York 1992, s. 101-118; E. J. Hamlin, "Nations", *IDB*, III, 512-515; T. M. Mauch, "Sojourner", a.e., IV, 399.

KÜRŞAT DEMİRCİ

VIII. İSLÂM KAYNAKLARINDA
YAHUDİLİK

Allah'ın birliğine imanı dinin esası, ilâhî hükümleri ihtiva ettiğine inandıkları Tevrat'ı dinin temelî, ilâhî vahye muhatap olan ve bu vahyi kavmine tebliğ eden Hz. Mûsâ'yı peygamber kabul eden yahudiler İslâm'ın ilk dönemlerinden itibaren müslümanların komşuları olmuşlardır. Özellikle Medine döneminde müslümanlarla ilişkileri Kur'an'a yansımış, bu ilişkiler müslümanların onlarla ilgili değerlendirmelerinde önemli rol oynamıştır. Tarih boyunca müslümanlarla iç içe yaşayan yahudilerle münasebetler İslâm'ın onlara verdiği Ehl-i kitap statüsüyle ayrı bir önem kazanmış, karşılıklı yazışmalar ve reddiyelerle her iki din kendi bakış açısını ortaya koymuştur. İslâm'ın zuhurunda Arap yarımadasında yahudiler Akabe körfezindeki Eyle Limanı'ndan Yemen ve Uman'ın en ücra köşelerine, Medine'den Bahreyn'e kadar

uzanan bölgelerde yayılmış durumdaydı. Medine başta olmak üzere Hayber, Vâdî-kurâ, Teymâ, Maknâ, Fedek, Tâif ve Yemen onların yaşadıkları başlıca merkezlerdi. Mekke'de yahudi yoktu, ancak bölgede her yıl düzenlenen panayırılara hem ticaret yapan hem de kâhinlik faaliyeti gösteren yahudiler de katılıyordu. Medine'de Benî Kaynakâ, Benî Kurayza ve Benî Nadîr'le birlikte yirmiden fazla yahudi kabilesi mevcuttu. Hz. Peygamber Medine'ye hicret ettiğinde şehir nüfusunun hemen hemen yarısı yahudilerden teşekkül ediyordu (Hamîdullah, I, 614-615). Medine dışında en güçlü ve teşkilâtli yahudi cemaati ise Hayber'de bulunuyordu.

A) Kur'an'da ve Hadislerde Yahudilik. İslâm'ın Yahudilik ve yahudilerle ilgili tesbitleri ve değerlendirmeleri Kur'an-ı Kerim'de dayanmaktadır. Kur'an'da İsrâiloğulları'nın tarihinden, inançlarından, kutsal kitaplarından, peygamberlerinden, ahlâki davranışlarından, sosyal ilişkilerinden ve müslümanlara karşı hareketlerinden bahsedilmektedir. Ayrıca Hz. Mûsâ ve İsrâiloğulları'yla ilgili kıssalara diğer peygamber ve kavimlerle ilgili kıssalardan daha geniş yer ayrılmıştır. Müstakil olarak Mûsâ'dan ve Firavun'la mücadelesinden söz eden âyetlerin dışında yirmi dört sûrede İsrâiloğulları ve yahudilere dair bilgiler tekrarlanmaktadır. Ayrıca Bakara ve A'râf sûrelerinin büyük bir kısmı İsrâiloğulları'na dair olaylara, yahudilere yönelik uyarı ve hatırlatmalara hasredilmiştir. İsrâiloğulları'na Kur'an'da bu kadar geniş yer verilmesinin sebepleri müslümanların yahudilerle temas halinde olması, Hz. Muhammed ile İbrâhim ve İsrâiloğulları / yahudiler arasındaki ortak temeli vurgulama ve onlara kendi dinlerinde meydana gelen sapmaları gösterme gereği, son peygamberin kendi aralarından çıkacağı şeklindeki inançlarına ve seçilmişlik iddialarına açıklık getirme zarureti şeklinde sıralanmaktadır. Kur'an'da İsrâiloğulları ve yahudilerle ilgili âyetlerde hem olumlu hem olumsuz ifadeler yer almaktadır. Bir taraftan Allah'ın geçmişte İsrâiloğulları'na nimetler bahsettiği ve onları âlemlere üstün kıldığı ifade edilirken diğer taraftan onların bazı küçük istisnalar dışında rablerine verdikleri sözde durmadıklarına ve günahlarından dolayı lânetlendiklerine dikkat çekilmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de yahudilerden hem İsrâil / Benî İsrâil, yehûd, hûd ve hâdû gibi kelimelerle hem de Ehl-i kitap diye bahsedilmekte, ancak yehûd kelimesi sadece Medenî sûrelerde geçtiği halde Benî İsrâil, Mekki sûrelerde de yer almakta ve

daha çok İslâm öncesi dönemlerde vukubulan olayların söz konusu edildiği âyetlerde görülmektedir. Hicretten önce nâzil olan seksen altı sûrenin hiçbirinde "ey İsrâiloğulları" şeklinde bir hitaba rastlanmamaktadır. Bu âyetlerdeki hitap daima "ey Âdemoğulları" yahut "ey insanlar" tarzındadır. Tâhâ sûresinde geçen (20/80) İsrâiloğulları sözü bir hitap olmayıp nakledilen bir kıssada yahudilere işaret etmek için kullanılmıştır (Hamîdullah, I, 596). Yahudiler hakkındaki âyetlerin yarısına yakını Mekke'de indirilmiş, hemen tamamı İsrâiloğulları'na ayrılmış olan Tâhâ ve A'râf sûreleri de Mekke'de nâzil olmuştur. Kırk bir yerde geçen Benî İsrâil terkibi de Ya'kûb'un çocukları ve onların soyundan gelenler, Mûsâ'nın kavmi, birinci ve ikinci mâbed dönemi yahudileri, Hz. İsa'nın kavmi gibi eski dönem yahudileri yanında Hz. Muhammed zamanında Arap yarımadasında yaşayan yahudileri de ifade etmektedir.

1. Yahudilerin Tarihi. Kur'an'da yahudilerin ulu ata kabul ettikleri ve mirasçısı olduklarını iddia ettikleri, hatta Tevrat'a göre yahudi olduğunu söyledikleri Hz. İbrâhim'e dair bilgiler verilmekte, fakat onun yahudi olmadığını ve Tevrat'ın ondan sonra indiği belirtilmektedir (Âl-i İmrân 3/65, 67). Ayrıca İbrâhim'in putperest olan babası ve kavmiyle mücadelesi, ateşe atılması, ateşten kurtulup yurdunu terketmesi, sâlih bir evlât istemesi ve bu evlâdını kurban etmekle imtihan edilmesi, soyunun oğulları İsmâil ve İshak ile devam ettiği ve Mekke halkından bir elçi göndermesi için Allah'a dua ettiği (el-Bakara 2/129) nakledilir. Kur'an-ı Kerim'de İbrâhim'in oğlu İshak'tan bahsedildiği gibi onun oğlundan hem Ya'kûb hem İsrâil şeklinde söz edilmekte (Âl-i İmrân 3/93; Meryem 19/58), onun oğulları Benî İsrâil diye adlandırılmaktadır. Hz. Ya'kûb'un oğullarından Yûsuf'un kıssası müstakil bir sûreye konu teşkil etmiştir. Bu kıssada İsrâiloğulları'nın Ken'an ilinden Mısır'a göçleri ve oradaki hayatları anlatılmaktadır. Mûsâ'nın Firavun'la mücadelesi de Kur'an'da geniş yer tutar. Daha çok küçük bir çocukken nehre bırakılması, Firavun'un sarayında büyü-tülmesi, Medyen'e kaçması, Sinâ'da ilâhî vahye muhatap olup İsrâiloğulları'nı kurtarmak üzere Firavun'a gönderilmesi, ümetiyle birlikte Kızıldeniz'i geçmesi, Sinâ'da ilâhî vahye mazhar olması, arz-ı mev'ûda girme emri ve İsrâiloğulları'nın bu emre uymaması sebebiyle kırk yıl o topraklara girmelerinin yasaklanması, çöldeki hayatları, onlara verilen nimetler Kur'an'ın

çeşitli yerlerinde hikâye edilir. Daha sonra İsrâiloğulları'nın arz-ı mev'ûda girme mücadeleleri, Tâlût'un krallığı, Dâvûd ve Süleyman kıssaları nakledilir. Kur'an'da İsrâiloğulları'nın iki defa fesat çıkardıkları ve bu yüzden başlarına gelen felâketler anlatılmaktadır (el-İsrâ 17/4, 7); müfessirlere göre bu felâketler, Buhtunnasr tarafından milâttan önce 587'de ve Romalılar tarafından milâttan sonra 70 ve 135 yıllarında yenilgiye uğratılmalarıdır. Ayrıca Hz. İsa'nın İsrâiloğulları'na peygamber olarak gönderildiği, onları Allah'a kulluğa davet ettiği ve Hz. Muhammed'i müjdelediği belirtilmektedir (es-Saf 61/6).

2. İsrâiloğulları'na Verilen Nimetler. Kur'an'da İsrâiloğulları'na geçmişte bahsedilen nimetler hatırlatılarak Allah'a verdikleri sözü tutmaları, Mûsâ'yı ve Tevrat'ı tasdik eden yeni tebliği (İslâm'ı) ve onun peygamberini kabul etmeleri istenmektedir (el-Bakara 2/47, 122; el-A'râf 7/140; ed-Duhân 44/32). İsrâiloğulları'nın Firavun'un zulmünden kurtarılması, denizin yarılması, çölde nimetlerin verilmesi bu çerçevede zikredilmektedir. Onların üstün kılınması, diğer milletlerden farklı ve ırk bakımından üstün oldukları anlamında değil Allah'ın onlara birçok peygamber göndermesi ve kendilerine Tevrat'ı vermesi bakımından bir üstünlüktür (İbn Kesîr, I, 85). Kur'an-ı Kerim'de bu ayrıcalıkları şöyle anlatılır: "Bir zamanlar Mûsâ, kavmine şöyle demişti: Ey kavimim! Allah'ın size verdiği nimetini hatırlayın; hani O'ğünüzden peygamberler çıkarmış, sizden hükümdarlar kılınmış, âlemlerde hiç kimseye vermediğini size vermiştir" (el-Mâide 5/20). Bunlara rağmen İsrâiloğulları Allah'a isyan etmiş, O'ndan başka tanrılar edinmiş, peygamberlerine eziyet etmiş ve bazılarını öldürmüştür.

3. Kur'an'da Yahudilere Yönelik Eleştiriler. Medine ve civarındaki yahudi gruplarının müslümanlarla tartışmalarında vahiy ve peygamberlik hususunda ileri sürdükleri iddialara Kur'an'da cevap verilmiştir. Buna göre yahudiler Hz. Muhammed'e indirilen vahiy kabul etmemek için doğrudan doğruya vahiy reddetmişler ve Allah'ın insanlara hiçbir şey indirmediklerini söylemişlerdir: "Yahudiler Allah'ı gereği gibi tanımadı; çünkü onlar Allah hiçbir beşere bir şey indirmede dediler. De ki: Öyleyse Mûsâ'nın insanlara bir nur ve hidayet olarak getirdiği kitabı kim indirdi? Siz onu kâğıtlara yazıp istediğinizi açıklıyor, çoğunu da gizliyorsunuz" (el-En'âm 6/91). Gerçekte Medineli yahudiler Allah'ın insanlara vahiy indirdiğini biliyordu; ancak

YAHUDİLİK

vahyin kendi peygamberleri Malaki ile sona erdiğine inandıkları için Hz. Muhammed'in peygamberliğini inkâr etmişlerdi: "Kendilerine Allah'ın indirdiğine iman edin denilince biz sadece bize indirilene inanırız derler ve ondan başkasını inkâr ederler. Halbuki o Kur'an kendi ellerindeki Tevrat'ı doğrulayan hak kitaptır. Onlara de ki: Eğer siz gerçekten iman etmişseniz o halde daha önce neden Allah'ın peygamberlerini öldürdünüz?" (el-Bakara 2/91). Kur'an'da yahudilerle ilgili eleştiriler şu başlıklar altında sıralanabilir:

Cebrâil. Hicretten sonra Hz. Peygamber'in yanına gelen Fedek yahudileri ona bazı sorular sorarak bunların cevabını aldıkları takdirde müslüman olacaklarını söylediler. Soruları cevaplandırılınca bu defa vahiy meleğini sordular. Vahiy meleğinin Cebrâil olduğu bildirilince, "O bizim düşmanımızdır; o savaş ve şiddet getirir. Bizim elçi meleğimiz Mikâil'dir; o müjde, bereket ve ucuzluk getirir. Eğer sana o gelseydi iman ederdik" dediler. Bunun üzerine şu âyet nâzil oldu: "De ki: Cebrâil'e düşman olan kimse iyi bilsin ki bu Kur'an'ı önceki kitapları tasdik etmesi, inanamlar için bir rehber ve müjde olması için Allah'ın izniyle senin kalbine Cebrâil indirdi. Allah'a, meleklerine, resullerine, Cebrâil'e ve Mikâil'e düşman olan iyi bilsin ki Allah da kâfirlerin düşmanıdır" (el-Bakara 2/97-98). Bu âyete göre yahudilerin Cebrâil'e düşmanlığının sebebi onların gizledikleri pek çok gerçeği onun haber vermesidir. Diğer bir rivayete göre ise Abdullah b. Selâm henüz müslüman olmadan Hz. Muhammed'in Medine'ye geldiğini duyunca ona peygamberliğini kanıtlaması için bazı sorular sorar. Resûl-i Ekrem, "Bunların cevabını biraz önce Cebrâil bana haber verdi" deyince Abdullah b. Selâm Cebrâil'in yahudilerin düşmanı olduğunu söyler (Güner, s. 196).

Tanrı İnancı. Kur'an'da yahudilerin tevhid anlayışına da eleştiriler yöneltilmekte, bu konudaki tutumları yüzünden bazı âyetlerde hıristiyanlarla, bazı âyetlerde de müşrik Araplar'la aynı kategoride ele alınmaktadır. Ayrıca hıristiyanların İsa'yı Allah'ın oğlu kabul ettikleri gibi yahudilerin de Üzeyir'in Allah'ın oğlu olduğunu söyledikleri belirtilir (et-Tevbe 9/30-31). Bu âyet yahudilerden Selmân b. Mişkem ve arkadaşlarının Hz. Peygamber'e, "Biz sana nasıl inanırız! Kiblemizi değiştirdin; Üzeyir'in Allah'ın oğlu olduğunu inkâr ediyorsun" demeleri üzerine indirilmiştir. Diğer bir âyette de yahudilerin ve hıristiyanların kendilerini Allah'ın oğulları ve sevgili kulları olarak gördükleri bildirilir ve bu id-

dia reddedilir (el-Mâide 5/18). Öte yandan yahudilerin cibt ve tâğûta (putlara ve bätula) inandıkları (en-Nisâ 4/51), benzer inançlara sahip olan müşrikleri kendilerine müslümanlardan daha yakın ve daha doğru bir yolda buldukları nakledilir (el-Mâide 5/80-81). Nisâ sûresindeki bir âyet (4/51), Kâ'b b. Eşref'in Mekke müşriklerine doğru yolda bulduklarını söylemesi üzerine nâzil olmuştur. Gerçekte emirde İsrâiloğulları'na Allah'tan başka bir tanrıya tapmaları, Tanrı'nın tasvirini yapmaları yasaklanmıştır. Kur'an-ı Kerim'de yahudilerin, ahbâr ve Rabbâniyyûn adı verilen din âlimleri sınıfını Allah'ın dışında rab edindikleri belirtilmektedir (et-Tevbe 9/31). Adî b. Hâtim bu âyeti duyunca kendilerinin din âlimlerine ibadet etmediklerini söylemiş, bunun üzerine Resûlullah onların din âlimlerinin helâli haram, haramı helâl kilmaları sebebiyle bu âyetin indiğini bildirmiştir (Taberî, VI, 114). Yahudilerin Allah hakkındaki bazı sözleri de Kur'an'da reddedilmiştir: "Yahudiler Allah'ın eli sıkıdır derler. Sıkı olan onların elidir ve onlar bu iddialarından dolayı lânetlenmiştir" (el-Mâide 5/64). Diğer taraftan Medine yahudilerinin Kur'an'ın ifade biçimini ve, "Allah'ın kat kat fazlasıyla iade edeceği bir güzel borcu O'na verecek olan kimdir..." meâlindeki âyeti (el-Bakara 2/245) hicvederek, "Allah fakirdir ama biz zenginiz" şeklindeki sözleri de eleştirilmektedir (Âl-i İmrân 3/181). Kur'an'da İbrâhim'in Allah'a şirk koşmadığı (el-En'âm 6/79-90), Ya'küb'un kendi oğullarına Allah'tan başkasını yaratıcı kabul etmemelerini söylediği (el-Bakara 2/133), Yûsuf'un sadece Allah'a kul olmayı tebliğ ettiği (Yûsuf 12/37-40) haber verilmektedir. Mûsâ'nın da Allah'ın bir olduğunu (Tâhâ 20/98) ve O'na ortak koşulamayacağını (el-En'âm 6/151-152) söylediği ifade edilir.

Peygamberler. Kur'an-ı Kerim'de yahudilerin bazı peygamberlere inanıp bazalarına inanmadıkları belirtilmektedir (en-Nisâ 4/150-151). Yahudilere göre Malaki son peygamberdir, bu sebeple Yahyâ, İsa ve Muhammed'in peygamberliklerini kabul etmemişlerdir. Yahudilere yöneltilen eleştirilerden biri de peygamberlere iftira etmeleridir. Yahudi kutsal kitabında, Kur'an'ın peygamber olduğunu bildirdiği bazı kişilerin günah işlediğinden bahsedilmektedir. Buna göre peygamber yalan söyleyebilmekte, zina edebilmekte, putlara tapabilmekte, hile yapabilmektedir. Meselâ Tevrat'ta Nuh'un suçu olmayan torunu Ken'an'ı lânetlediği (Tekvîn, 9/20-25), Lût'un kendi kızlarıyla zina ettiği (Tekvîn,

19/30-38), Dâvûd'un Urya adlı bir askerinin karısını alıp kocasını öldürttüğü (II. Samu-el, 11/2-17), Süleyman'ın putperest hanımlarının arzusuna uyarak putlara taptığı (I. Krallar, 11/1-6) ileri sürülmektedir. Kur'an'da bu iddialar reddedildiği gibi yahudilerin bazı peygamberleri öldürdükleri de bildirilmektedir (el-Bakara 2/61, 87, 91; Âl-i İmrân 3/21, 112, 181; en-Nisâ 4/155; el-Mâide 5/70); nitekim kendi peygamberleri Amos'u, İşaya'yı, Zekeriyâ'yı ve Yahyâ'yı öldürmüşlerdir.

Seçilmişlik İnancı. Tevrat'ta yer alan, İsrâiloğulları'nın Tanrı'nın kutsal kavmi olarak seçildiği yolundaki bilgiye dayanan seçilmişlik iddiası (Tesniye, 7/6) Yahudilik'te merkezi bir ehemmiyete sahiptir. Kur'an'da da yahudilerin bir dönem Allah tarafından seçilmiş olduğu belirtilmekte, ancak onların bunu bir imtiyaz kabul edilip bazı kurallardan ve yaptırımlardan muaf tutulduğu anlamına gelmediği kaydedilmektedir. Yahudiler cehennemde diğer milletlerden daha az bir zaman kalacaklarını söylerler. Buna göre günahkâr İsrâiloğulları âhirette sınırlı bir cezadan sonra cezaları kaldırılacaktır (Katsh, s. 77). Onların üstün kılınmış olma inancına beş âyette değinilmekte, bunların birinde "ihtiyâr" (ed-Duhân 44/32), diğerlerinde "tafdîl" (el-Bakara 2/47, 122; el-A'râf 7/140; el-Câsiye 45/16) kavramı kullanılmaktadır. Bu âyetlerde nimete kavuşma ve tafdîl filleri ardarda zikredilmektedir. Dolayısıyla üstün kılma bu nimetin bir sonucudur ve mutlak anlamda olmayıp belli şartlarla kayıtlıdır. Yahudilere verilen nimetler Kur'an'da şöyle açıklanmaktadır: "Biz İsrâiloğulları'na kitap, hüküm (hikmet ve hükümler) ve peygamberlik verdik, onları güzel rızıklarla besledik, âlemlere üstün kıldık ve onlara bu hususta açık deliller verdik" (el-Câsiye 45/16). İsrâiloğulları geçmişte birçok mucizeyle ve hükümlerle desteklenmiş, içlerinden çok sayıda peygamber çıkmış, bunlara kutsal kitap indirilmiş, böylece hiçbir kavme nasip olmayan bir ayrıcalığa kavuşmuş, bundan dolayı diğer toplumların üstünde bir konumda yer almıştır (Gürkan, sy. 13 [2005], s. 33-34).

Kutsal Kitap. Kur'an'da yahudilerin kutsal kitaplarını asil şekliyle koruyamadıkları ve onu tahrif ettikleri bildirilmiş, bu olguyu belirtmek için "tahrîf" (el-Bakara 2/75; en-Nisâ 4/46; el-Mâide 5/13, 41), "telbîs" (el-Bakara 2/42; Âl-i İmrân 3/71), "tebdîl" (el-Bakara 2/59; el-A'râf 7/162), "kitmân" (el-Bakara 2/42, 140, 146, 159, 174; Âl-i İmrân 3/71, 187), "nisyân" (el-Mâide 5/13, 14; el-A'râf 7/53), "leyy" (Âl-i İmrân

3/78; en-Nisâ 4/46) gibi kelimeler kullanılmıştır. Allah, Mûsâ'ya kitap (el-Kasas 28/43), sahifeler (el-A'lâ 87/19), nasihat ve her şeyi açıklayan "levha"lar (el-A'râf 7/145) vermiştir. Öte yandan Tevrat'ın Allah tarafından inzâl edildiği, içinde hidayet ve nur bulunduğu, Allah'a teslim olmuş peygamberlerin yahudilere onunla hükmettikleri bildirilmektedir (el-Mâide 5/44). Ancak yahudiler Allah'ın indirdiği kitabı muhafaza edememiştir: "Yahudilerden öyle kimseler var ki kelimeleri yerlerinden tahrif ediyorlar..." (en-Nisâ 4/46); "Onlardan bir grup kitapta olmayan bir şeyi size kitapta varmış gibi göstermek için dillerini eğip bükerler ve bu Allah katındandır derler. Halbuki o Allah katından değildir; onlar bile bile Allah'a karşı yalan söylerler" (Âl-i İmrân 3/78). İslâm âlimleri Tevrat ve İncil'in tahrifi konusunu ele almıştır. Bu hususta İbn Hazm gibi bazı âlimler metnin, İbn Haldûn gibi bazıları da yorumun tahrif edildiği, diğer bazıları ise hem metnin hem mânânın tahrife uğradığı kanaatine varmıştır. Batı dünyasında XVI. yüzyıldan itibaren devam eden Kitâb-ı Mukaddes tenkitçiliği hareketi, Ehl-i kitabın kendi kitaplarını tahrif ettiklerine dair Kur'an'da yer alan bilgileri doğrulamaktadır.

Ahdi Bozmaları. Kur'an-ı Kerim'de İsrâiloğulları'na verilen nimetler ve onların âlemlere üstün kılınmasının ardından (el-Bakara 2/47, 122) kendilerinden ahid (mîsak) alındığı vurgulanmaktadır: "Ey İsrâiloğulları! Size verdiğim nimetimi hatırlayın, bana verdiğiniz sözü tutun ki ben de size verdiğim sözü tutayım" (el-Bakara 2/40). Yahudilerden Allah'a kulluk etmeleri, namazı dosdoğru kılmaları, zekâtı vermeleleri, peygamberlere inanıp onları desteklemeleri, anneye babaya, yakın akrabaya, yetimlere, yoksullara iyilik etmeleri, birbirlerinin kanını dökmemeleri, birbirlerini yurtlarından çıkarmamaları hususunda söz alınmıştır (el-Bakara 2/83-84; el-Mâide 5/12). Fakat yahudiler verdikleri sözü yerine getirmemiş, ahidlerini bozmuş ve bunu alışkanlık haline getirmişlerdir (el-Bakara 2/64, 85, 100; el-Mâide 5/13); insanlarla yaptıkları anlaşmalara da sadık kalmamışlardır (el-Enfâl 8/56). Yahudilerin dünya hayatına düşkün oldukları, haram yoldan kazanç sağladıkları, bile bile gerçeği inkâr ettikleri, âhirete karşılık dünya hayatını satın aldıkları ve çok yaşamayı arzuladıkları da belirtilmektedir (el-Bakara 2/86, 96).

Lânetlenmeleri. Kur'an'da yahudilerin lânetlendiği belirtilmektedir (el-Mâide 5/13, 64), ancak bu genel bir lânetleme de-

ğildir. İsrâiloğulları'na Mûsâ'nın önderliğinde arz-ı mev'ûda girmeleri emredilmiş ve bilgi toplamak üzere on iki kişi görevlendirilmişti. Bunlardan onu arz-ı mev'ûda girilmemesini istemiş, dolayısıyla Allah'ın emrine karşı gelmiştir. Diğer hususlarda da verdikleri sözü tutmadıkları için Allah onları lânetlemiş, kalplerini katılaştırmıştır (el-Mâide 5/13). Lânetlemekle ilgili diğer âyet ise, "Allah'ın eli bağılıdır" şeklindeki sözlerinden dolayı nâzil olmuştur (el-Mâide 5/64). İslâm'a göre ırk ve kavmiyet üstünlük sebebi sayılmadığı gibi lânetlenme sebebi de sayılmaz. Zira Allah katında üstünlük soy sopta değil takvâdadır (el-Hucurât 49/13). Kur'an-ı Kerim'de yahudilerin inançlarından ziyade davranışları ve Allah'ın emirlerine uymamaları bakımından tenkit edildikleri görülür. Onların karakteri inkârcı oluşları (el-Bakara 2/88-91; Âl-i İmrân 3/98, 112; en-Nisâ 4/46, 155), Allah'a eş koşmaları (el-Bakara 2/51, 54, 92; el-A'râf 7/138-139, 148; et-Tevbe 9/30-31), üstünlük iddia etmeleri (el-Bakara 2/111, 135; Âl-i İmrân 3/181; el-Mâide 5/18; el-Mü'min 40/56), yeryüzünde bozgunculuk yapmaları (el-Mâide 5/64; el-İsrâ 17/4-7), katı yürekli olmaları (el-Bakara 2/74; el-Mâide 5/13; el-Hadîd 57/16), dünya hayatına düşkünlükleri (el-Bakara 2/96) ve hakkı gizlemeleri (el-Bakara 2/89; el-En'âm 6/20) bakımından tasvir edilmiştir.

Âhiret İnanıcı. Kur'an'da yahudilerin âhiret, cennet, cehennem gibi hususlarla ilgili alaycı tavırları da eleştirilmektedir. Bazı yahudi mezheplerinde Tevrat'ta yer almadığı gerekçesiyle âhiret hayatının inkâr edenlerin yanı sıra âhiret hayatını kabul edenler de oradaki azabın sayılı günler olacağına iddia ediyorlardı. Bir rivayete göre yahudiler, "Bu dünyanın ömrü 7000 yıldır. Öbür dünyada insanlara bu dünyanın her 1000 yılına karşılık bir gün azap edilir; böylece toplam yedi gün azap vardır" iddiasında bulunmuşlardır (Vâhidî, s. 14). Talmud'a göre ise azap süresi yahudiler için en çok on iki aydır. Kur'an'da onların bu iddiasına şöyle karşılık verilmektedir: "İsrâiloğulları sayılı birkaç gün müstesna bize ateş dokunmayacak dediler. De ki: Siz Allah katından bir söz mü aldınız -ki Allah sözünden caymaz- yoksa Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri mi söylüyorsunuz?" (el-Bakara 2/80).

Nesih. Yahudi âlimi Saïd b. Yûsuf el-Feyyûmî (Saadih Gaon), Tevrat şeriatının neshinin imkânsızlığını ileri sürer. Neshin vukuunu inkâr eden bir diğer yahudi âlimi de Saïd'in muarızı Karia Ya'kûb el-Kirki-

sânî'dir. Müslüman âlimler, Tevrat'tan verdikleri örneklerle yahudilerin bu iddiasını çürütmüş ve Tevrat'ta neshin bulunduğunu ispat etmişlerdir. Tevrat'ta mevcut bazı nesihler şunlardır: Nûh şeriatında bitkiler gibi bütün hayvanların etleri de helâl kılındığı halde (Tekvîn, 9/3) Mûsâ şeriatına göre domuz başta olmak üzere pek çok hayvanın eti haramdır (Levililer, 11. bab; Tesniye, 14. bab). Mûsâ'nın babası Amram halasıyla evliydi (Çıkış, 6/20; Sayılar, 26/59), böyle bir evlilik Mûsâ şeriatında yasaklanmıştı (Levililer, 18/12). Hz. Ya'kûb aynı anda iki kız kardeşe evlenmişti, bu da Mûsâ şeriatında haram kılınmıştır (Levililer, 18/18). İslâm'da önceki ilâhî hükümlerin neshi konusunda iki görüş vardır. Bunlardan biri Kur'an-ı Kerim'in gelişle önceki kitapların tamamının neshedildiği, diğeri de önceki kitaplarda değişebilen ve değişemeyen hükümler bulunduğundan bunların toptan neshinin söz konusu olmadığı yolundadır.

Hadislerde de İsrâiloğulları ve Yahudilik hakkında genelde Kur'an'daki bilgilere paralel veya bunların açıklaması niteliğinde bilgiler yer almaktadır. Dönemin yahudi din âlimlerine yöneltilen eleştirilerin başında onların Tevrat'ta yer alan cezalarla ilgili hükümleri gizlemeleri ve bunları herkese eşit biçimde uygulamamaları (Buhârî, "Menâkıb", 26, "Hudûd", 11, "Tevhîd", 51; Müslim, "Hudûd", 26-27), Hz. Muhammed'in nübüvvetini inkâr etmeleri ve ona düşman olmaları (Buhârî, "Menâkıbü'l-enşâr", 45, "Büyû", 50, "İstîzân", 22, "Tefsîr", 2/6, "Cizye", 7, "İlim", 47, "Tıb", 47, 55, "Bed'ü'l-halk", 6, "Tevhîd", 24; Müslim, "Cihâd", 62; "Selâm", 8; "Hayız", 34), ahlâkî ve dinî açıdan gevşek davranmaları, özellikle ahde vefâ göstermemeleri (Buhârî, "Menâkıbü'l-enşâr", 45; "Di-yât", 22; "Megâzi", 31) gibi konular gelmektedir. Bunun yanında İsrâiloğulları'ndan ve peygamberlerinden (Buhârî, "Tefsîr", 2/5, "Enbiyâ", 14, 51, "İstîzân", 37; Müslim, "İmân", 259), Hz. Mûsâ'dan (Buhârî, "Enbiyâ", 8, "Huşûmât", 1, "İlim", 44, "Gusül", 20, "Tıb", 17; Müslim, "İmân", 266-272, "Fezâ'il", 158), mesh hadisesinden (Müslim, "Zühd", 61-62, "Kader", 33), Hicaz yahudilerinin (Buhârî, "Megâzi", 31, "Hars", 17, "Şürût", 14, "Cizye", 6; Müslim, "Cihâd", 61-69) ve bütün yahudilerin âkibetinden (Buhârî, "Megâzi", 39, "Cihâd", 94, "Menâkıb", 25; Müslim, "Zühd", 61-62, "İmân", 240, 302, "Cihâd", 120-122), mevcut Tevrat'ın mahiyetinden (Buhârî, "Tevhîd", 51, "İtişâm", 25, "Tefsîr", 2/11, "Şehâdât", 29), bazı Kur'an ve Tevrat hü-

YAHUDİLİK

kümleri arasındaki benzerlikten (Buhârî, "Tefsîr", 5/2, "Rikâk", 44; Müslim, "Şifâtü'l-münâfikîn", 19-21, 30), yahudilerin müslümanlarla benzeşen ve onlardan ayrılan inanç ve uygulamalarından (Buhârî, "Menâkıbü'l-enşâr", 52, "Enbiyâ", 50, 54, "Şavm", 69, "Ezân", 1, "Bed'ü'l-halk", 6, "Cum'a", 1, "Hayız", 1, "Vuđû", 61-62, "Diyât", 22, "Tefsîr, Nisâ", 8; Müslim, "Şiyâm", 130, "Cum'a", 19, "Zühd", 61-62, "Hayız", 16, "Hac", 120, "Şalât", 144, "Tahâre", 74; Tirmizî, "Tefsîr", 2/24), ayrıca Ehl-i kitap'la münasebet çerçevesinde yahudilerle ilgili uygulamalara ve İsrâîlî bilgilere yönelik müslümanların takınması gereken tavırdan (Buhârî, "Zebâih", 12, "Libâs", 72, "Cenâ'iz", 49, "Menâkıbü'l-enşâr", 52, "Enbiyâ", 50, "Tefsîr", 7/2, "Tefsîr", 10/2, "İstîzân", 20, 22; Müslim, "Şayd", 8, "Libâs", 122-123, "Cihâd", 69, "Cenâ'iz", 78-81, "Selâm", 6-9; Tirmizî, "Edeb", 3, "İstîzân", 12) bahsedilmektedir.

B) Hz. Muhammed ve Yahudiler. Hz. Muhammed, ilk dönemlerde ticaret maksadıyla gittiği yerlerde karşılaştığı yahudiler dışında yahudi cemaatiyle görüşme ve onlara İslâm'ı tebliğ etme imkânı bulamamıştır. Kur'an'da Mekki sûrelerde yahudiler hakkında olumlu ifadeler yer almakla birlikte Medine döneminde bu durum değişmiştir. Medine'de birçok yahudi yaşıyordu ve bunlar bölgenin ekonomik hayatını egemenlikleri altına almışlardı. Resûl-i Ekrem, Medine'de bir şehir-devlet kurmak ve dışarıdan gelebilecek saldırılara karşı insanları bir araya getirmek istiyordu. Medine'ye varışının ilk aylarından itibaren Hz. Peygamber yahudilere İslâm'ı tebliğ için gayret göstermiştir. Bazı yahudiler İslâmîyet'i kabul etmişler, diğerleri ise ona karşı düşmanca davranmışlardır. Resûlullah, Medine'deki yahudi toplumunu da kapsayan ve Medine vesikası diye bilinen bir belge hazırlamıştır. Kırk yedi maddeden oluşan bu vesikanın 24-47. maddeleri yahudilerle alakalıdır. Burada onların savaş esnasındaki yükümlülükleri belirlenmekte, bütün yahudi kabilelerinin, yahudi olan Arap kabilelerinin, bunların himayesine girenlerin aynı haklara sahip oldukları ve aynı yükümlülükleri taşıdıkları kaydedilmektedir. yahudilerin müslümanlarla birlikte savaşa çıkabilmeleri Resûl-i Ekrem'in onayına bağlanmakta, müslümanlara savaş açanlara karşı yahudilerin müslümanlara yardım edeceği vurgulanmakta, yahudilerin Kureyşliler'e veya onların müttefiklerine yardımda bulunmaları yasaklanmaktadır. Medine vesikası ile ayrıca tarafların din ve inanç hürriyeti,

can ve mal güvenliği emniyet altına alınmıştır.

Müslümanlar yahudilerle yaptıkları anlaşmalara riayet ettikleri halde yahudiler, İslâm'ın gelişip güç kazanması üzerine Hz. Peygamber'e karşı çeşitli komplolar düzenlemişlerdir. Benî Nadîr yahudileri bir yerde Resûlullah'ın üzerine bir taş düşürmek istemişlerse de Resûlullah, Cebrâil'in uyarısıyla bundan kurtulmuştur. Hayber fethinden sonra da bir yahudi kadını Resûl-i Ekrem'i zehirlemeye kalkışmıştır. Bedir Savaşı'nın ardından Hz. Peygamber, Benî Kaynakâ' yahudilerinin pazarına giderek, "Ey yahudi cemaati! Size de Kureyşliler'e gelen belâ ve felâketlerin gelip çatmaması için Allah'tan korkun ve İslâm'ı kabul edin. Zira biliyorsunuz ki ben Allah'ın gönderdiği bir elçiyim. Siz bunu kendi kitabınızda da görüp duruyorsunuz" demiş, fakat onlar, "Sen ancak kendi halkını bilirsin, savaş sanatını bilmeyen bir halk ile karşılaşman seni yanıltmış olmasın. Eğer seninle savaşacak olursak bizim yiğit kişiler olduğumuzu göreceksin" diye karşılık vermişlerdir (Hamîdullah, I, 621). Buna rağmen Hz. Muhammed yahudileri sürekli İslâm'a davet etmiştir. Hicretin birinci yılında Hayber yahudilerine gönderdiği mektupta, Feth sûresinin 29. âyetine atıfta bulunarak Tevrat'ta Muhammed'e iman etmeleri gerektiğine dair bir kaydın mevcudiyetini hatırlatmış ve İslâm'a girmelerini istemiş, ancak bu çağrıya da olumlu cevap alamamıştır. Öte yandan yahudiler Medine'de kurulan İslâm devletine karşı komplo hazırlamaktan geri durmamışlardır. Önceleri Hz. Peygamber'le bazı tartışmalara girmişler, bu yolla üstünlük sağlayamayınca ona ve müslümanlara iftira etmişler, ardından müşrik ve münafıklarla işbirliği yapmışlardır.

Medine'ye hicretten sonra ilk dokuz ay olaysız geçmiş, fakat vuku bulan bir hadise yüzünden bu durum değişmiştir. Müslüman bir kadın alışveriş için Benî Kaynakâ' çarşısındaki bir kuyumcuya gitmiş, oradaki yahudiler kadının örtüsüyle alay etmiş, kuyumcunun bir hilesiyle kadının örtüsü açılmış, bunun üzerine kadın feryat edince oradan geçen bir müslüman kuyumcuyu öldürmüş, yahudiler de onu öldürmüştür. Ardından yahudilerin oturduğu mahalle kuşatılmış, on beş gün sonra teslim olan Benî Kaynakâ' yahudileri Medine'den sürgün edilmiştir. Kaynakâ' hadisesi sırasında Medine'deki diğer yahudi kabileleri hiçbir müdahalede bulunmamış ancak bu olayın ardından müslümanlarla yahudiler arasındaki ilişkiler gerginleşmiş-

tir. Hz. Peygamber'le bir ittifak antlaşması imzalayan Benî Nadîr yahudileri de komplo hazırlığı içindeydi, bu yüzden onlar da Medine'den sürülmüştür. Öte yandan yahudiler Medine vesikasına rağmen Mekke müşrikleriyle iş birliği yapmışlardı. Benî Kurayza yahudileri, Hendek Savaşı esnasında çarpışmaların en şiddetli anında anlaşmaya rağmen müslümanlara ihanet ederek müşriklerin yanında yer almıştır. Bunun üzerine Benî Kurayza'nın mahallesi kuşatılıp teslim alınmış, kendileri tarafından seçilen Sa'd b. Muâz, Tevrat'ın hükmüne göre (Tesniye, 20/10-14) yahudi erkeklerinin öldürülmesine hükmedince gereği yerine getirilmiştir. O dönemde Hayber de önemli bir yahudi yerleşim merkeziydi. Benî Nadîr yahudileri Medine'den ayrıldıktan sonra Hayber'e gidince yahudi nüfusu artmış ve yahudiler zenginleşmiştir. Bu sebeple Hayber müslümanlar için devamlı bir tehdit oluşturuyordu. Mekkeliler'le Hayberliler arasında, taraflardan birine müslümanların saldırması halinde diğerinin Medine'ye saldırmasına dair bir anlaşma bulunduğundan Hz. Muhammed, Hayber'e sefer düzenlemeden önce Mekkeliler'le barış antlaşması (Hudeybiye) imzalamıştı. Neticede Hayberliler teslim olmuş ve şehirden ayrılmasına izin verilmiştir (a.g.e., I, 641). Tevrat'ın yahudileri de Hayber'den sonra teslim alınmıştır.

Kur'an-ı Kerim'de bir âyette Hz. Muhammed'e şöyle hitap edilmektedir: "De ki: Ey insanlar! Gerçekten ben size göklerin ve yerin sahibi olan Allah tarafından gönderilmiş bir elçiyim. O'ndan başka tanrı yoktur, O diriltir ve öldürür. Allah'a ve ümmî bir peygamber olan resulüne -ki o Allah'a ve onun sözlerine inanır- iman edin ve ona uyun ki doğru yolu bulasınız" (el-A'râf 7/158). Resûlullah'tan bütün insanları ilâhî vahyi kabule davet etmesi istenmekte ve "Ey İsrâiloğulları! Size verdiğim nimetleri hatırlayın, bana verdiğiniz sözü tutun ki ben de sözümü tutayım; benden, yalnızca benden sakının. Bunun için size geçmişte bildirilmiş olan haberleri doğrulayan bu vahye inanın, onun gerçekliğini ilk defa siz inkâr etmeyin" (el-Bakara 2/40-41) buyurularak yahudiler İslâm'a davet edilmektedir. Peygamber'e inanmaya çağrılan yahudiler (el-A'râf 7/157) bunu kabul etmedikleri gibi, "Allah bize hiçbir peygambere -o ateşin yiyeceği bir kurban getirinceye kadar- iman etmememizi emretmiştir" sözleriyle inkârlarına gerekçe göstermişlerdir. Fakat, "Onlara de ki: Size benden önce nice peygamberler apaçık deliller ve mucizelerle beraber o dediğinizi de elbet-

te getirmişti. Eğer siz doğru yolda idiyse-
niz onları niçin öldürdünüz?” âyetiyle (Âl-i
İmrân 3/183) yalancılıkları ortaya konmuş-
tur. Yahudiler Hz. Muhammed’i sinamak,
onu zor durumda bırakmak ve peygamber
olup olmadığını anlamak için kendisi-
ne pek çok soru sormuş, bu sorular ilâhî
vahiyle cevaplandırılmıştır. Mekkeliler,
Nadr b. Hâris ile Ukbe b. Ebû Muayt’ı Hz.
Muhammed’e sorulmak üzere yahudiler-
den soru öğrenmeye Medine’ye gönder-
mişler, Medineliler yahudiler de Ashâb-ı
Kehf, Zülkarneyn ve ruh hakkında sorular verip
bunları cevaplandırdığı takdirde onun ger-
çek peygamber olduğunun anlaşılacağını
söylemişlerdir (Elmalılı, V, 3197-3198). Öte
yandan, “Eğer hakikaten peygamber isen
Allah’a söyle de bizimle konuşsun” şeklin-
deki sözlerine de cevap verilmiştir (el-Ba-
kara 2/118). Bu arada yahudiler Resûl-i
Ekrem’e ruha (el-İsrâ 17/85), kıyamete (el-
A’râf 7/187) ve çeşitli konulara dair soru-
lar sormuş, kendisine hitap ederken saygı-
sızlıkta bulunmuş (el-Bakara 2/104), ze-
hirlemek veya suikast düzenlemek sure-
tiyle onu öldürmeye teşebbüs etmiş, Al-
lah da müminleri uyarılmış (el-Mâide 5/11),
Peygamber’e selâm verirken kelime oyun-
larıyla onun ölümünü istemiş (Buhârî, “İs-
tîzân”, 22; Müslim, “Selâm”, 8), ona büyü
yapmaya kalkışmışlardır.

C) İslâmî Literatürde Yahudilik. Kur’an
tefsirlerinde ilgili âyetlerin açıklaması bağ-
lamında yahudilere dair çeşitli bilgiler bu-
lunmaktadır. Bu çerçevede Taberî (*Câ-
mî’u’l-beÿân*), Zemahşerî (*el-Keşşâf*), Fah-
reddin er-Râzî (*Mefâtihu’l-gayb*), Kurtubî
(*el-Câmi’u’l-aḥkâmî’l-Kur’ân*) ve İbn Ke-
sîr’in (*Tefsîrü’l-Kur’ânî’l-âzîm*) eserleri zik-
redilebilir. Son dönem müfessirlerinden
M. Reşid Rızâ (*Tefsîrü’l-menâr*), Seyyid Ku-
tub (*Fî Zılâli’l-Kur’ân*), İbn Âşûr (*Tefsî-
rû’l-tahrîr ve’t-tenvîr*), M. Hamdi Yazır (*Hak
Dini Kur’an Dili*) ve Süleyman Ateş’in (*Yü-
ce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*) eserleri de
Ehl-i kitap ve Kitâb-ı Mukaddes, İsrâiloğ-
ulları ve yahudiler konusunda bilgi içe-
ren önemli tefsirlerdir. Yahudilerin Hz. Pey-
gamber’le münasebetlerinden bahseden
İbn Hişâm ve İbn İshak’ın yanı sıra müs-
lüman müelliflerin dinler, mezhepler ve
peygamberler tarihine dair eserlerinde de
İsrâiloğulları ve İsrâiloğulları’na gönderil-
miş peygamberlerden, yahudi mezheple-
rinden ve Sâmîrîler’den söz edilmektedir.
Bunlar arasında İbn Sa’d’ın *eṭ-Ṭabakâ-
tü’l-kübrâ*, Ya’kübî’nin *Târîhu’l-Ya’kübî*,
Taberî’nin *Târîhu’r-rüsûl ve’l-mülûk*,
Mes’ûdî’nin *Mürûcû’z-zeheb* ve *et-Ten-
bîh ve’l-işrâf*, Makdisî’nin *el-Bed’ ve’t-*

târîh, Bîrûnî’nin *el-Âşârü’l-bâkıye* ve
Tahkîku mâ li’l-Hind, İbn Hazm’ın *el-
Faşl fi’l-milel ve’l-ehvâ’i ve’n-nihâl*,
Şehristânî’nin *el-Milel ve’n-nihâl*, İbnü’l-
Esîr’in *el-Kâmil fi’l-târîh*, İbn Haldûn’un
el-Muḳaddime, Makrîzî’nin *el-Mevâ’iz
ve’l-i’tibâr*, Kisâî’nin *Kıssaşü’l-enbiyâ’* ve
Sa’lebî’nin *‘Arâ’isü’l-mecâlis* adlı eserleri
sayılabilir. Bunlardan İbn Hazm’ın ayrıntılı
ve orijinal bilgilere yer verdiği *el-Faşl’ını*,
Bîrûnî’nin yahudi takvimine ve bu konu-
daki mezhepsel farklılıklara ışık tutan *el-
Âşârü’l-bâkıye’sini*, Şehristânî’nin yahu-
di inancı ve mezhepleri konusunda ob-
jektif bilgilerin bulunduğu *el-Milel ve’n-
nihâl’ini*, Makrîzî’nin yahudi bayramları,
dinî uygulamaları ve mezhep farklılıkların-
dan bahseden *el-Mevâ’iz’ini*, İbn Hal-
dûn’un İsrâiloğulları tarihi üzerine sosyo-
lojik tahlillerin yapıldığı *el-Muḳaddime’-*
sini özellikle belirtmek gerekir.

D) Yahudilik le İlgili Reddiyeler. Müslü-
manların Yahudiliğe karşı polemikleri İslâm’ın ilk yıllarına kadar gider (Goldziher,
IV [1980], s. 153); zira Ehl-i kitap karşı
İslâm polemiklerinin ana kaynağı Kur’ân-ı
Kerîm’dir. XI. yüzyıldan önce yazılan reddi-
yelerin esasını Kur’an’daki bu konular oluş-
turmaktadır. Yahudi ve hristiyan müellif-
leri VIII. yüzyıldan itibaren İslâm’ı eleştiren
yazılar kaleme almaya başlayınca baş-
ta Mu’tezile mensupları olmak üzere pek
çok müslüman müellif bu eleştirileri ce-
vaplandırarak eserler yazmıştır. İslâm’ın ya-
hudilere ve Yahudiliğe karşı özel polemik li-
teratürü zayıftır, yahudilerin İslâm’a yöne-
lik reddiyeleri ise çok nâdirdir (Perlmann,
Religion in a Religious Age, s. 126). İlk dö-
nemlerde yahudilere dair yazılan reddi-
yelerin önemli bir kısmı günümüze ulaş-
mamıştır. Yahudilik’ten İslâm’a geçen sa-
hâbî Abdullah b. Selâm’ın *Risâletü’l-hâ-
diye* adlı bir reddiye yazdığı bilinmekte-
dir. İbn Selâm’ın Tevrat’ın tahrifi ve Hz.
Muhammed’in peygamberliğinin müjde-
lenmesi konularını işlediği belirtilen bu ri-
sâle sonraki dönem reddiyelerine örnek
teşkil etmiştir. Daha sonraki dönemlerde
Ebû Bekir el-Esamm’ın *er-Red ‘ale’l-Ye-
hûd’u*, Bişr b. Mu’temir’in aynı adı taşı-
yan reddiyesi, Ebül-Hüzeyl el-Allâf’ın *Kitâb
‘ale’l-Yehûd’u* İslâm polemiklerinin ilk
eserleri arasında sayılabilir. Ebû İshâk el-Ver-
râk’ın *Kitâbü’r-Red ‘ale’l-Yehûd’u*, Nev-
bahtî’nin *er-Red ‘ale’l-Yehûd’u* ve İbn
Kûsin’in *Maḳâle fi’r-red ‘ale’l-Yehûd’u*
da bu arada zikredilmelidir. Ancak bu red-
diyelerden hiçbiri zamanımıza intikal et-
memiştir. Âmirî’nin *el-İlâm bi-menâ-
kıbî’l-İslâm’ında* aralarında Yahudiliğin

de bulunduğu altı dinin esasları karşılaştı-
rılmaktadır. İslâm dünyasında Yahudili-
ğe yönelik ilk sistemli eleştiri İbn Hazm
tarafından gerçekleştirilmiştir. Tevrat’ı de-
rinlemesine tahlil eden İbn Hazm, çağ-
daşı İsmâil b. Yûsuf İbn Nagrelâ’ya (Şmuel
ha-Nagid) yazdığı *er-Red ‘alâ İbni’n-
Nagrîle el-Yehûdî* adlı eserleriyle *el-Faşl
fi’l-Milel ve’l-ehvâ’i ve’n-nihâl* adlı ki-
tabında tahrif, tebdil ve tebşirle ilgili konu-
larda çok nitelikli eleştiriler yapmış, onun
eseri sonraki dönem müslüman âlimleri
tarafından kaynak edinilmiştir. Yahudiliğe
reddiye yazan önemli şahsiyetlerden biri
de Semev’el b. Yahyâ el-Mağribî’dir. 1163
yılında müslüman olan ve *Bezlü’l-mec-
hûd fi ifhâmî’l-Yehûd* adlı reddiyesinde
eski dindaşlarını eleştiren Mağribî bu
önemli eserinde nesih, yahudi geleneği,
Tevrat’ın orijinal olmadığını ispat sadedin-
de yazıya geçiriliş süreci ve Tevrat’ın tah-
rifinin somut örneği olan tutarsızlıkları
örneklerle ortaya koymuştur. İbrânî dilini
ve kültürünü iyi bilen Mağribî’nin delilleri
XIII. asırda Şehâbeddin el-Karâfî’nin *el-
Ecvîbetü’l-fâhire’si*, XIV. asırda İbn Kay-
yim el-Cevziyye’nin *Hidâyetü’l-hayârâ’-*
sında geliştirilmiştir. Tahrif konusu Cü-
veynî’nin *Şifâ’ü’l-galîl* adlı eserinde de
ele alınmıştır. Yahudiliği doğrudan eleştiren
bu çalışmalar yanında diğer dinlere
yönelik reddiyelerde de Yahudilik’le ilgili
tenkitler vardır. Ali b. Rabben et-Taberî’nin
ed-Dîn ve’d-devle, İbn Kuteybe’nin
Delâ’ilü’n-nübüvve, Bâkîllânî’nin *et-
Temhîd* adlı eserlerinde Tevrat’ın tahri-
fi, Hz. Muhammed’in geleceğinin müjde-
lenmesi ve nesih gibi konular bizzat ya-
hudilerin kendi eserlerinden derlenmiştir
(a.g.e., s. 122; Adang, s. 143; Göregen, s.
65-76; Arslantaş, s. 74-77; Özen, sy. 9
[2000], s. 244-245). XIII. yüzyıl reddiye ya-
zarlarından Ebül-Bekâ Sâlih b. Hüseyin el-
Ca’ferî, *Kitâbü’l-‘Aşri’l-mesâ’ili’l-mü-
semmâ beyâni’l-vâzihî’l-meşhûd min
fezâ’ihî’n-Naşârâ ve’l-Yehûd* adlı ese-
rinde daha çok tebşirat konusunu ele al-
mıştır. Aynı yüzyıla ait bir diğer reddiye
Abdülatîf el-Bağdâdî’nin *Maḳâle fi’r-red
‘ale’l-Yehûd’u*dur. Muzafferüddin İbnü’s-
Sââtî el-Bağdâdî *ed-Dürrü’l-mendûd fi’r-
red ‘alâ feylesûfi’l-Yehûd* adlı eserinde
dönemin yahudi filozoflarından İbn Kem-
mûne’nin görüşlerini çürütmeye gayret et-
miştir. XIV. yüzyıla ait Alâeddin Ali b. Ab-
durrahman el-Bâgî’nin *er-Red ‘ale’l-Ye-
hûd* adlı eseriyile Abdülhak el-İslâmî’nin
*el-Hüsamü’l-memdûd fi’r-red ‘ale’l-Ye-
hûd’unu* da burada zikretmek gerekir.
XVI. yüzyılda Taşköprüzâde Ahmed Efendi

YAHUDİLİK

Risâle fi'r-red 'ale'l-Yehûd ve İbn Ebû'r-Ricâl en-Nüşûs'u'z-zâhire fi iclâ'i'l-Yehûdî'l-fâcîre adıyla birer eser kaleme almışlardır. XIX. asırda ortaya konan Yahudilik ve Hıristiyanlığa yönelik en önemli reddiye Rahmetullah el-Hindî'nin *İzhârü'l-ḥaḳ* adlı eseridir. Kur'an-ı Kerim'e dayanarak Yahudiliği inceleyen çalışmalar arasında A. Abdülfettâh et-Tabbâre'nin *el-Yehûd fi'l-Kur'ân* (trc. M. Aydın, *Kur'an'da Yahudiler*), Necatî Kara'nın *Kur'an'a Göre Hz. Mûsa, Firavun ve Yahudiler*, Keşmirî'nin, *İnâs bi-ityâni İlyâs'ı* anılabilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Miftâhu künûzi's-sünne, "Yehûd" md.; Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, VI, 114; Vâhidî, *Esbâbü'n-nûzûl*, Kahire 1379/1959, s. 14; Semev'el el-Mağribî, *İfḥâmü'l-Yehûd* (nşr. M. Abdullah eş-Şerkâvî), Kahire 1406/1986; a.e.: *Bir Rûyanın İzinde* (trc. Osman Cilacı), İstanbul 2004; Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-âzîm* (nşr. Sâmi b. Muhammed es-Selâme), Riyad 1418/1997, I, 85, 255; Elmalılı, *Hak Dini*, V, 3197-3198; A. I. Katsh, *Judaism and the Koran*, New York 1962, s. 77; M. Perlmann, "The Medieval Polemics Between Islam and Judaism", *Religion in a Religious Age* (ed. S. D. Goitein), Cambridge 1974, s. 103-139; a.m.f., "Polemics against Judaism", *E.J.d.*, IX, 101-102; a.m.f., "Muslim Jews Polemics", *ER*, XI, 396-401; a.m.f., "Polemics, Christian-Jewish", *Dictionary of the Middle Ages* (ed. J. R. Strayer), New York 1989, X, 1-9; Afif Abdülfettâh Tabbâra, *Kur'an Açısından Yahudi Menşei ve Karakteri* (trc. Mehmet Aydın), Konya 1978; a.m.f., *el-Yehûd fi'l-Kur'ân*, Beyrut 1986; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, I, 587-665; İhsan Süreyya Sirmâ, *H. Peygamber Deurinde Yahudi Meselesi*, İstanbul 1984; Salâh Abdülfettâh el-Hâlidî, *eş-Şaḥ-şiyetü'l-Yehûdiyye min hilâli'l-Kur'ân*, Dimaşk 1407/1987; M. Abdülkâdir Ebû Fâris, *Fi Zilâli's-sireti'n-nebevîyye eş-şirâ' ma'a'l-yehûd*, Amman 1411/1990; Fuat Günel, *Hadislere Göre Yahudilik ve Yahudiler* (yüksek lisans tezi, 1991), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; M. Fatih Kesler, *Kur'an'da Yahudiler ve Hristiyanlar*, Ankara 1993, s. 180-215; Mustafa Müslim Muhammed, *Me'âlim Kur'âniyye fi's-şirâ' ma'a'l-yehûd*, Riyad 1414/1994; İsmail Hakkı Atçeken, *H. Peygamber'in Yahudilerle Münasebetleri*, İstanbul 1996; C. Adang, *Muslim Writers on Judaism and the Hebrew Bible: From Ibn Rabban to Ibn Hazm*, Leiden 1996; Abdullah b. Nâsir b. Muhammed eş-Şekârî, *el-Yehûd fi's-sünneti'l-muṭahhara*, Riyad 1417/1996; Osman Güner, *Resûlullah'ın Ehl-i Kitap'la Münasebetleri*, Ankara 1997, s. 196; Mustafa Göregen, *İslam-Yahudi Polemiği ve Tartışma Konuları* (doktora tezi, 2001), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Muhammed b. Fâris el-Cemîl, *en-Nebî ve yehûdü'l-Medîne*, Riyad 1422/2002; Baki Adam, "Müslümanların Yahudilere Yöneltiliği Teolojik Eleştiriler", *Dinler Tarihi Araştırmaları-IV*, Ankara 2004, s. 103-118; Nuh Arslantaş, *Yahudilere Göre Hz. Muhammed ve İslâmiyet*, İstanbul 2011; G. Vajda, "Juifs et musulmans selon le ḥadîth", *JA*, CCXXIX (1937), s. 57-127; G. C. Anawati, "Polémique, apologie et dialogue islamo-chrétiens, positions classiques médiévales et positions contemporaines", *Euntes Docete*,

XXII, Roma 1969, s. 375-452; I. Goldzih, "Ehli Kitaba Karşı İslam Polemiği" (trc. Cihad Tunç), *AÜ İlahiyat Fakültesi İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi*, IV (1980), s. 151-169; Adem Özen, "İslam-Yahudi Polemiği ve Tartışma Konuları", *Divân: İlmî Araştırmalar*, sy. 9, İstanbul 2000, s. 237-256; Salime Leyla Gürkan, "Kur'an'a Göre Seçilmişlik Kavramı ve İsrailoğulları'nın Seçilmişliği Meselesi", *İslâm Araştırmaları Dergisi*, sy. 13, İstanbul 2005, s. 25-61.

ÖMER FARUK HARMAN

IX. LİTERATÜR

Antik Dönem. Yahudilik ve yahudiler üzerine yapılmış ilk müstakil çalışmaları antik dönemle başlatmak gerekir. İkinci mâbed dönemine ait apokrif ve pseudépigrafiğin metinler hariç tutulursa, milâdî I. yüzyılda yaşamış yahudi yazarları tarafından Grekçe kaleme alınan eserler Yahudilikle ilgili literatürün bilinen en erken örneğini oluşturmaktadır. İlk yahudi filozofu kabul edilen İskenderiyeli Filon'un (Philon) yahudi inancı ile Grek felsefesini uzlaştırmak amacıyla Tevrat üzerine yaptığı alegorik yorumlardan meydana gelen yazıları ile Filistin'de yaşamış antik yahudi tarihçisi Yosefus Flavyus'un (Josephus) yahudi tarihi ve dinine dair eserleri bunlardandır. Yosefus'un ilk kitabı *Ioudaikou polemou*'da Makkabi döneminden itibaren Roma'ya karşı gerçekleştirilen yahudi isyanı, en hacimli kitabı *Ioudaïke Archaïologia*'da yaratılıştan Roma savaşının patlak vermesine (m.s. 66) kadar geçen dönemi kapsayacak biçimde yahudilerin tarihi anlatılmakta, *Kata Apionos*'ta ise Grek yazarı Apion'un şahsında yahudi muhaliflerinin tezlerine karşı yahudi dininin Grek dinine üstünlüğü ortaya konulmaktadır. Ayrıca günümüze ulaşmamakla birlikte Yosefus'un da eserlerinde atıfta bulunduğu pagan (Grek ve Romalı) müelliflerden bir kısmının (Alexander Polyhistor) yahudiler hakkında müstakil risâleler yazdığı bilinmektedir. Zamanımıza intikal eden örneklerin başında yahudi karşıtlığıyla tanınan Romalı tarihçi-devlet adamı Tacitus'un yahudilerin kökeni, tarihi ve dinî âdetleri hakkında kaleme aldığı *Historiae*'sinin (5. kitap) yanı sıra Strabo, Plinius Secundus, Suetonius, Galen (Câfînûs) ve Plutarchos'un yazıları gelmektedir. Hem erken dönemde hem Ortaçağ boyunca hıristiyan müelliflerin Yahudiliğe yönelik ilgisi, daha ziyade yahudilerin tezlerine karşı hıristiyan inancının doğruluğunu ispat etme amacıyla sınırlı kalmış, bu amaç doğrultusunda apolojetik ve polemik tarzında yazılar yazıl-

mıştır. Bir hıristiyanla bir yahudi arasında geçen konuşma biçiminde kurgulanan bu tarz Yahudilik karşıtı yazıların ilk örnekleri arasında yahudi kökenli Ariston of Pella ile Justin'in Grekçe apolojileri, Tertullian (*Adversus Judaeos*), Aphraates, John Chrysostom (*Adversus Judaeos*) ve Isidore of Seville'in (*De fide catholica ex Veteri et Novo Testamento contra Judaeos*) Latince vaaz ve apolojileri yer almaktadır (II-VI. yüzyıllar).

Ortaçağ Dönemi. Yahudilik ve yahudi kutsal metinleri üzerine teolojik, hukuksal ve filolojik açıdan ilk sistematik çalışmalar İslâm dönemiyle başlamıştır. Yahudilerin ağırlıklı olarak yaşadığı coğrafyada müslüman Arap devletlerinin yükselişe geçmesiyle birlikte VIII. yüzyıldan itibaren Arapça dönemin yahudileri için hem doğuda (Bâbil / Irak, Filistin, Mısır) hem batıda (Endülüs ve Kuzey Afrika) konuşma ve ilim dili haline gelmiş, gerek Rabbânî gerekse Karâî yahudi âlimleri İbrânîce ve Ârâmîce'nin yanı sıra eserlerini Arapça, daha çok da İbrânî harflerinin kullanıldığı- yahudi Arapça'sı ile kaleme almışlardır. Bu dönemde ayrıca İran, Filistin (Kudüs) ve Kahire'deki Farsça konuşan yahudi cemaatleri tarafından yahudi Farsça'sıyla yazılmış eserler ortaya konmuştur. Her iki literatürün en önemli örnekleri Kahire Genizası koleksiyonuyla (Cambridge Üniversitesi Ktp.; Jewish Theological Seminary Ktp., New York) Firkoviç koleksiyonunda (Rus Millî Ktp., St. Petersburg) yer almaktadır.

Gerek biçim ve iç düzen gerekse konu ve yaklaşım bakımından dönemin Arapça literatürünün ve İslâm düşüncesinin (kelâm, felsefe, tasavvuf, fıkıh usulü) etkisini taşıyan yahudi Arapça eserlerinde yahudi kutsal metin tefsiri ve tercümesi, yahudi inançları ve hukuk kuralları gibi dinî konuların yanı sıra felsefe, mantık, gramer, tıp ve astronomi gibi konular da ele alınmıştır. Yahudi Arapça literatüründe önemli yere sahip olan âlimlerin başında, yahudi kelâmının ilk ve en önemli temsilcisi sayılan Saîd b. Yûsuf el-Feyyûmî ile Ortaçağ'ın en büyük yahudi âlimi kabul edilen Mûsâ b. Meymûn gelmektedir. Abbâsî döneminde Irak'taki Sura Akademisi'nin başkanı olan Saîd b. Yûsuf (X. yüzyıl) yahudi kutsal kitabı Tanah'ı (Ahd-i Atık) Arapça'ya çevirmiş, Tevrat üzerine tefsir yazmış, yaratılış konusunu işleyen kabalistik yahudi kitabı *Sefer Yetsira*'yı felsefî bir risâle tarzında yorumlamış, çeşitli hukukî konulardaki hükümleri derlemiş, Karâiliğe karşı bir reddiye (*et-Temyîz*) kaleme almış ve en